

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Нестерчук І.К.

Проведено аналіз соціально-політичних і правових аспектів та передумов участі України в процесах інтеграції та глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, економіка України, соціально-політичні, правові аспекти.

ВСТУП

Глобалізація економіки прискорила створення могутніх транснаціональних компаній, вплив яких відчувається не тільки на уряди "сильних" країн, але й на уряди країн, ринки яких поглинаються. Сучасна тенденція інтеграції України потребує розвитку нових методів управління економікою. Процес інтеграції України у світову спільноту обумовлює розширення роботи торговельних місій, реформування виробничих комплексів, посилення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників. Метою дослідження виступає аналіз процесу всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації, а також аналіз економічних та організаційних засад і передумов участі України в процесах інтеграції у світову економіку.

Вирішення цієї наукової проблеми досягається за рахунок розв'язання наступних завдань:

- дослідити теоретичні основи економічної глобалізації та інтеграції України у світову систему господарювання;
- оцінити ступінь включення України до світових інтеграційних процесів;
- визначити особливості інтеграції України у світову економіку через створення територій зі спеціальним режимом інвестування та проаналізувати ефективність їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом глобалізація та інтеграція дедалі частіше стають об'єктами безпосереднього вивчення. Найвагоміші праці, що до глобалізації належать, безперечно, економістам, наприклад, відомому міжнародному фінансисту Джорджу Соросу або лауреату Нобелівської премії з економіки Джозефу Стігліцу. Процесам входження України до системи світового господарства присвячено роботи багатьох українських учених: Б.Данилишина (2001), В. Веклича (2003), О.О. Дяченка (2008р.), О.П. Пристайка (2008р.), Г.П. Дедеркала (2008р.), Н.К. Черкашиної-Нагорної (2008р.) та багато інших. Окремі теоретичні розробки і методичні підходи використані: виконавчим комітетом Донецької міської ради при розробці напрямів забезпечення

умов залучення іноземних інвестицій у Донецьку область (довідка № 781/4-7 від 27.12.04р.); Комітетом з питань економічної політики, управлінням народним господарством, власності та інвестицій Верховної Ради України з метою обґрунтування доцільності існування СЕЗ в Україні (довідка № 06-8/12-117 від 18.11.04р.); Департаментом міжнародної інтеграції, інвестиційної політики та розвитку аграрного бізнесу Міністерства аграрної політики України при розробці рекомендацій, спрямованих на включення України до світової системи господарювання (довідка № 781-35/6-144 від 26.11.04р.); Департаментом регіонального розвитку Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України при розробці критеріїв оцінки діяльності території зі спеціальним економічним статусом (довідка № 978-16/71-12 від 15.12.04р.).

Проте, незважаючи на отримані результати проведених досліджень, недостатньою мірою розкриті особливості цих процесів, а також їхнє практичне значення. Тому метою дослідження є узагальнення цих особливостей та виділення найсуттєвіших і найголовніших моментів процесу глобалізації та процесу інтеграції.

Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, політекономії, макроекономіки, міжнародної економіки. В процесі роботи були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний, абстрактно-логічний - при визначенні теоретико-методологічних засад інтеграційних та глобалізаційних процесів та для узагальнення праць вітчизняних і зарубіжних вчених щодо проблем розвитку економіки та підприємництва у державі в умовах європейської інтеграції; монографічний - при вивченні літературних джерел стосовно сучасних методів обґрунтування ринкової трансформації економіки України в розрізі інституційних перетворень; комп'ютерні технології - для знаходження оптимального варіанту за багатьма критеріями із відображенням аналітичної інформації у графічному й табличному форматі. Результати дослідження викладені у двох розділах: глобалізаційні процеси і інтеграція національних економік: соціально-політичні та правові аспекти.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Глобалізаційні процеси. Процес глобалізації є складним, багатовимірним і неоднозначним, тому з приводу його суті існують багаточисельні розбіжності. Вчені сходяться на думці, що глобалізація означає не лише новий кількісний вимір міри інтенсивності взаємозв'язків окремих країн і їх економік, а головним чином - нова якість таких зв'язків, коли формується фактично новий, глобальний (не тотожний простій сумі національних економік) рівень економічної глобалізації [2,3,4,6]. Абстрактно глобалізацію можна визначити як процес, що приводить до інтернаціоналізації виробництва і НТП, до об'єднання капіталу, міжнародних фінансових ринків, людей в єдину світову систему, глобальне співтовариство.

В результаті міжнародної кооперації виробництва, розвитку міжнародного розподілу праці, зовнішньої торгівлі і міжнародних економічних відносин в цілому відбувається посилення взаємозв'язку і взаємозалежності національних економік, нормальний розвиток яких неможливий без врахування зовнішнього чинника. Дане явище прийнято називати інтернаціоналізацією господарського життя, яке створює основу для функціонування ТНК. Вона виявляється в об'єднанні капіталу і природних ресурсів. Наступним рівнем процесу глобалізації є інтеграція національних економік, яка характеризується об'єднанням, координацією зусиль країн і формуванні конкурентноздатних національних економік і приводить до розвитку стійких економічних зв'язків, розширення міжнародного ринку [4].

Для економічної глобалізації характерні: вільна торгівля, вільний рух капіталу, зниження податків на прибуток підприємств, простота переміщення галузей промисловості між різними державами на користь зменшення витрат на працю і природні ресурси, а також: 1) зростає число і розмір злиття компаній усередині країн і на транснаціональному рівні, які будуть супроводжуватись радикальною реструктуризацією і зменшенням кількості зайнятої робочої сили; 2) швидке поширення фінансової інформації по всьому світу завдяки Інтернету, тенденція до більшої відкритості підприємств; 3) вплив небагатьох національних валют через міжнародну систему вільного валютного обміну на економічні процеси в самих різних країнах; 4) посилення ролі ТНК; 5) процес глобалізації можна розглядати відносно різних аспектів, які певною мірою матимуть позитивний або негативний вплив на розвиток національних, а також світової економіки.

До позитивних аспектів глобалізації можна віднести: стимулювання розвитку виробничих сил і технологій, зокрема інформаційних; глобалізація сприяє поглибленню спеціалізації і міжнародного розподілу праці. У її умовах ефективніше розподіляються засоби і ресурси, що сприяє підвищенню середнього рівня життя і розширенню життєвих перспектив населення; можливість країн з економікою, що розвивається і перехідною,

отримувати прямі інвестиції, які сприяють створенню нових робочих місць і якоюсь мірою підвищенню доходів населення; розвиток торгівлі і збільшення іноземних інвестицій підвищили соціальну мобільність і укріпили середній клас; глобалізація дозволяє людству проявляти взаємовиручку під час лих - природних катаклізмів і антропогенних катастроф; відбувається зміна переваг на користь інтелектуального капіталу і якості кадрів, а не дешевої робочої сили і ресурсів; країни з перехідною економікою, що розвивається, мають стимул-реакцію до розвитку в умовах жорсткої світової конкуренції.

До негативних аспектів глобалізації можна віднести: розвиток глобального ринку капіталів і стрімке зростання міжнародних фінансових потоків, значною мірою відірваних від реальних потреб міжнародної торгівлі товарами і послугами, сприяють крупним валютним спекуляціям і іншим аферам; нерівномірність розподілу переваг від глобалізації в окремих галузях національної економіки; можливість переходу контролю над економікою окремих країн від суверенних урядів в інші руки, у тому числі до сильніших держав; можлива дестабілізація фінансової сфери, потенційна регіональна або глобальна нестабільність із-за взаємозалежності національних економік на світовому рівні; вивіз продуктивного капіталу з індустріальних країн в тих, що розвиваються, а також наймання дешевої робочої сили в інших країнах - це витік потенційних, а нерідко і реальних робочих місць і, отже, зростання безробіття в країнах Заходу. Таким чином, процес розвитку сучасної світової економіки буде неминуче супроводжуватись безперервною боротьбою проти негативних наслідків глобалізації, постійним пошуком такої рівноваги плюсів і мінусів цього процесу, який стійко забезпечував би позитивний ефект.

Справа в тому, що термін «глобалізація» і похідні слова відомі нам вже давно. Але чи має наше суспільство усталене розуміння того процесу, який носить цю назву; чи розуміють українці сутність процесу глобалізації; врешті, що означає для українського суспільства глобалізація? Як вона сприймається і які несе загрози в уявленні громадян України?

У 2003 році Інститут соціології НАН України і фірма «Социс» провели загальноукраїнське опитування громадян України в рамках моніторингового дослідження «Українське суспільство», в якому був представлений досить широкий спектр запитань стосовно глобалізаційних процесів. Внаслідок цього, сформулювати своє ставлення до глобалізації у протиставленні «прихильник – противник» українцям виявилось складно (табл. 1). Як видно з таблиці 1, найбільшу групу людей складають ті, хто не визначився у своєму ставленні до глобалізаційних процесів. До того ж, навіть серед тих, хто визначився зі своїми уподобаннями, все одно домінують пом'якшені формулювання «скоріше прибічником» і «скоріше противником». Це говорить про те, що в українському суспільстві ставлення до глобалізації не є

комплексною, внутрішньо зв'язаною системою уявлень. Відсутність такої комплексної ідеології можна пояснити тим, що Україна досі не залучена в систему глобальних зв'язків, відтак, дуже мало респондентів мають досвід зустрічі з проявами глобалізації. Зрозуміло, що за відсутності власного

досвіду участі у тих чи інших глобалізаційних процесах, сформуванню власної думки стосовно них надзвичайно важко, а висловлювати категоричні твердження, на зразок, «я є прибічником/противником глобалізації» просто некоректно.

Таблиця 1 Чи вважаєте ви себе прибічником чи противником глобалізаційних процесів? (відповіді вказані у %)

Запитання: «Чи вважаєте ви себе прибічником чи противником глобалізаційних процесів?»	%
Безумовно прибічником	3,6
Скоріше прибічником	14,3
Важко сказати	71,1
Скоріше противником	8,6
Безумовно противником	2,2
Не відповіли	0,2

Відтак, українці ще не визначилися зі своїм ставленням до глобалізації і цьому можна знайти величезну кількість пояснень: низький відсоток користувачів Інтернет, низька кількість людей, які побували за кордоном, принаймні в близькому зарубіжжі, низьке включення у світовий розподіл праці, незважаючи на досить велику кількість вимушених трудових мігрантів [7]. А поки що можна констатувати, що глобалізація не є дієвим елементом громадської думки України.

Інтеграція національних економік: соціально-політичні та правові аспекти. Інтеграційні процеси в світі є чи не найпоширенішою темою економічних та політичних дискусій. З одного боку інтеграція передбачає втрату у певному ступені незалежності, додаткові зобов'язання як для країни, що вступає в певне об'єднання, так і для самого об'єднання. З іншого боку інтеграція є необхідністю у сучасному глобалізованому світі. Наприклад, якщо 95% країн в світі є членами СОТ, то зрозуміло, що й ті 5%, що ще туди не вступили, скоріше за все це зроблять. Особливо враховуючи те, що інтеграція дозволяє раціональніше використовувати спільні ресурси, збільшити ступінь спеціалізації економіки та взагалі підвищити ефективність її функціонування.

Розвиток інтеграції обумовлює співробітництво між національними господарствами різних країн, що супроводжується частковою або повною уніфікацією законодавчої бази, ліквідацією бар'єрів у торгівлі між країнами, зближенням ринків країн з метою створення єдиного ринку.

Процес інтеграції України у світову спільноту обумовлює розширення роботи торговельних місій, реформування виробничих комплексів, посилення конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників. Можна виділити три визначальні передумови, реалізація яких створить сприятливі можливості для включення економіки України в глобальні процеси і структури. Мова йде про системну ринкову трансформацію, реструктуризацію і відвертість економіки. Головним в цій тріаді є, очевидно, перший блок, що передбачає системну трансформацію економіки від ізоляціонізму до відвертості, перехід від тоталітарно-директивної

моделі суспільства до ринкової. У Україні прийнятий ряд законів, що створюють номінальні можливості для включення її економіки в світове господарство, в міжнародний розподіл праці. Це, зокрема, закони «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про - режим іноземного інвестування», «Про спеціальні (вільні) економічні зони» і інші.

Наприкінці 90-х років основною формою інтеграції України у світове господарство було обрано створення і формування вільних економічних зон. Згідно з рішеннями Кіотської конференції (1973), під вільною економічною зоною розуміють частину території країни, на якій товари розглядаються як об'єкти, що знаходяться за межами митної території, і не підлягають звичайному митному контролю та оподаткуванню.

Згідно із законодавством України спеціальна (вільна) економічна зона визначається як частина території України, на якій створюється і діє спеціальний правовий режим економічної діяльності, порядок використання та дії законодавства України.

В Україні вільні економічні зони створюються з метою: залучення іноземних інвестицій та сприяння їм; активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів і послуг; поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції та послуг; залучення та впровадження нових технологій, ринкових методів господарювання; розвитку інфраструктури ринку; покращання використання природних та трудових ресурсів; прискорення соціально-економічного розвитку України.

Для ефективної інтеграції України в сучасні світові господарські зв'язки необхідні певні передумови:

Основні політико-правові передумови інтеграції: політичне визначення України; забезпечення територіальної цілісності та створення адекватної системи національної безпеки; безумовне виконання міжнародних зобов'язань, особливо в сфері прав людини; пряма участь у регіональних і глобальних політичних процесах; формування відповідного законодавства і вироблення ефективних механізмів та інструментарію його виконання.

Економічні передумови інтеграції формуються завдяки таким чинникам: економічному та інституційному забезпеченню суверенітету; оцінці економічного потенціалу і напрямів структурної перебудови; розробленню та реалізації обґрунтованої програми переходу до ринкових відносин з пріоритетом роздержавлення й приватизації, соціального захисту населення; оцінці експортного потенціалу, виробленню експортно-імпоротної стратегії та адекватного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності; запровадженню національної грошової одиниці з включенням її в систему міжнародних розрахунків; розв'язанню проблеми зовнішньої заборгованості.

До основних соціально-культурних передумов інтеграції належать: відродження і виховання почуття власної гідності, створення умов соціально-культурної життєздатності народів України; формування сучасної, орієнтованої на світові пріоритети системи народної освіти; розвиток контактів з українцями, які проживають за межами України.

Формування інфраструктурних передумов обумовлено: розвитком транспортних комунікацій, необхідних для нормальної життєдіяльності суверенної держави; розвитком сучасних інформаційно-комунікаційних систем з включенням їх до міжнародних систем.

На процеси включення України до сучасної системи світогосподарських зв'язків впливають конкретні внутрішньо-економічні і зовнішньоекономічні фактори, що формуються в системі передумов, особливостей і шляхів інтеграції.

Основними напрямками зовнішньої економічної та інтеграційної діяльності України є: Азіатський вектор (АРЕС, Індія), Східноєвропейський вектор (СНД, Чорноморське товариство), Західноєвропейський вектор (ЄС), Африканський вектор («Велика африканська п'ятірка») та Американський вектор (СІНА, Латинська Америка).

Головна мета державної зовнішньоекономічної політики полягає в створенні умов для формування довгострокових конкурентних переваг у вітчизняних товаровиробників [2, с.13]. При дослідженні інтеграції України у світову систему слід врахувати

основні макроекономічні показники країни. Згідно з прогнозом Світового банку, падіння ВВП в 2009 р. в Україні становило 15%, інфляція була на рівні 13,4%. В 2010 р. очікувалося повільне відновлення економічного зростання до 1%, в 2011-2012 р. - до 3%.

Отже, пріоритетним напрямком інтеграції України у світовий економічний простір є інтеграція України до ЄС. Важливими чинниками розвитку українських відносин є інтеграційні процеси в СНД, ЧЕС, співпраця з США, «Великою африканською п'ятіркою».

Для України сталий розвиток та інтеграція у світове господарство є поки що декларацією про наміри, бо в Україні не має чітко спрямованого напрямку державного розвитку, що сповільнює процес економічної інтеграції, та не дозволяє ефективно боротись з негативними наслідками глобалізації.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження були зроблені наступні висновки:

- Україна стартувала в реформи, перебуваючи в першій десятці найбільш розвинених країн світу, та сьогодні вона посідає місце далеко за сотим;

- Україні, щоб вийти з кризи, щоб перейти до стану економічного зростання, звичайно, потрібні інвестиції, в тому числі і іноземні, але, як показано в працях вчених, виконання саме умов МВФ спричиняє в Україні таке соціально-економічне середовище, яке відлякує приватних інвесторів;

- у нашій державі, на думку вчених, необхідно змінити банківську систему таким чином, щоб із нестійкої економічної системи, як це має місце сьогодні, вона формувала стійку економічну систему;

- необхідна органічна єдність ринкової саморегуляції та державного регулювання економіки та необхідне використання національної ідеї, національних інтересів як ідеології розвитку країни;

Отже, для того щоб вийти в коло розвинених держав, а не йти на периферію світового господарства, потрібно в економіці, політиці та культурі відтворювати всі ознаки розвинених держав.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дедеркал Г.П., Черкашина-Нагорна Н.К. Напрямки інтегрування України в сучасну світову економічну систему // Наукові доробки молоді - вирішенню проблем європейської інтеграції: Збірник наукових статей в 2 т. - Х.: Контингент, 2008. - Т.1. - С.64 - 66.
2. Дяченко О.О., Пристайко О.П. Особливості входу України до системи світового господарства // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць . - 2008. - Вип.5. - С. 10 - 14.
3. Національна економіка: Підручник / За ред. проф., к.е.н. П.В. Круша. - К.: Каравела; Піча Ю.В., 2008. - 416 с.
4. Носова О.В. Влияние глобализации на экономическое развитие // Социальная экономика. - 2006. - №1-2. - С. 80-86.
5. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org.ua>
6. Шнипко О. Постіндустріальна глобалізація: сутність, чинники, тенденції та суперечності розвитку // Економіст. - 2005. - №4. - С. 76-79.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialogs.org.ua>